

מסלול הכשרה לדיינות בשיטת 6 הנקודות

אבן העזר

שיעור מס' 1 | חרם רבינו גרשום

מכון תורת המשפט

דיינות

הכשרת לקבלת הסמכה 'ידין ידין'

תוכן העניינים

אבן העזר סימן א

2	חרם רבינו גרשום.....
2	טעמי תקנה א' - לא לישא ב' נשים [הגהות מרדכי כתובות סי' רצא]
2	במי לא גזר רבינו גרשום [מרדכי יבמות פ"ד סי' לא' הגהות מרדכי כתובות סי' רצא נימוקי יוסף יבמות יד:]:
3	במקום ספק.....
3	מקום החרם.....
3	עבר ונשא - הענשתו.....
4	נאמנות עד אחד לחדרי"ג [קרוב נתנאל יבמות פרק י' אות ר'].....
4	נאמנות הבעל [חזקה עפ"י דיבור].....
4	שטר שאינו מקוים.....
4	לשאת אישה נוספת או לגרש בע"כ.....
4	היתר מאה רבנים.....
5	גדר שוטה.....
5	שוטה שהתרפאה.....
5	ספק אם קיבלה הגט [חזקה שליח עושה שליחותו].....
5	זמן הגזירה.....
5	זיכוי גט [בהשתמדה].....
6	המירה באונס.....
6	אימתי צריך מאה רבנים.....
6	חיוב נישואין באישה.....
6	פריה ורביה/חשדא.....

דיינות

הכשרת לקבלת הסמכה 'ידין ידין'

אבן העזר סימן א

סעיף י. יא.¹

חרם רבינו גרשום

טעמי תקנה א' - לא לישא ב' נשים [הגהות מרדכי כתובות סי' רצא]

- א. לגדור בפני הפריצים - המתעללים בנשותיהם שלא כראוי. - רשב"א הביאו בדרי"מ סי' א.
- ב. למניעת קטטה - הגה"מ בשם ר' אביגדור דר"מ שם.
- ג. מחשש שלא יוכל לפרנס - מהר"מ פדובה
- ד. חשש נושא אחרות - משכנות יעקב דחיישינן שישא אשה במדינה אחרת ויזדווגו הבנים זב"ז.

במי לא גזר רבינו גרשום [מרדכי יבמות פ"ד סי' לא' | הגהות מרדכי כתובות סי' רצא | נימוקי יוסף יבמות יד:]

- א. יבמה - הגהות מרדכי יבמות סי' קי: - נימוקי יבמות יד: ריטב"א שו"ע רמ"א. שחששו של ר' גרשום הוא משום קטטה ולא מחשש איסור אך י"ח - רמ"א ונפק"מ דבספיקא מקילין.
- ב. ארוסה - מהר"י קולון שו"ע רמ"א. כלומר כמו שלא תיקן כלום ביבמה ורשאי ליבם אף על גב דיש לו אשה כן לא תיקן בארוסה היינו אם אינו רוצה לכנוס אין כופין אותו לכנוס כיון דרוצה לגרש אותה אבל אם אינו רוצה לגרשה כופין אותו לכנוס או לגרש - בית שמואל. ועי' באר היטב בשם בית הלל שההיתר בארוסה מיירי על תקנה אחרת של רגמ"ה דהיינו על איסור גירושים בעל כרחו. אך לישא אחרת קודם גירושין אסור אם לא באופן הנ"ל שהיא אינה רוצה להנשא לו או לפטור אז יש להקל לו לישא אחרת וכן למד החת"ס - פת"ש.
- ג. במקום דיחוי מצווה - כשהה"י שנים ולא ילדה - מרדכי יבמות סי' קיג רמ"א. עיין בדרכי משה וברמ"א כאן שנחלקו הפוסקים אם רגמ"ה אסר בזה.
- ד. נשתטית וה"ה כל שאינה בת גירושין - רשב"א רמ"א. אך צריך היתר מאה רבנים וכן ישליש סך הכתובה ונדונייה ותוספת כתובה ביד הבי"ד ואח"כ ישא אחרת. - ב"ח. ואם אין ידו משגת להשליש הכתובה קרובי ימכרו הכתובי לבעלה בטובת הנאה ויתן לה מזונות, ואחר שתתראא חייב לגרשה מיד כדי שלא יהיה לו שתי נשים: - צמח צדק. והב"ח בסי' קי"ט - הוסיף שיתן הגט ביד שליח הולכי שיהיה הגט בידו עד שתשתפה וחייב ליחד לה בית בפני עצמו וישמו' אות' ממנהג הפקר וחייב ליתן לה מזונות - בית שמואל.

¹ סעיף י

רבינו גרשום החרימ על הנושא על אשתו, אבל ביבמה לא החרימ, וכן בארוסה. הגה: אם אינו רוצה לכנוס חלף לפטור (מהרי"ק שורש ק"א), וה"ה בכל מקום שיש דיחוי מצווה, כגון ששהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה (מרדכי פרק החולץ ורשב"א סימן ר"פ / ח"ג סי' תמ"ו / מהר"ם מפאלדווה סי' י"ט). אמנם יש חולקים וסבירא ליה לחרם ר"ג נוהג אפילו במקום מצווה ואפילו במקום יבוס, וצריך לחלוץ (הגהות מרדכי דיבמות והגהות מרדכי דכתובות וכ"כ נ"י פרק החולץ). ובמקום שאין הראשונה בת גירושין, כגון שנתטית או שהיא מן הדין לגרשה ואינה רוצה ליקח גט ממנו, יש להקל להתיר לו לישא אחרת (כן משמע בתשובת הרשב"א). וכל שכן אם היא ארוסה ואינה רוצה להנשא לו או לפטור ממנו. ולא פשטה תקנתו בכל הארצות. הגה: ודוקא במקום שידוע שלא פשטה תקנתו, אבל מן הסתם נוהג בכל מקום (תשובת ר"י מנין סי' ק"י ו"ו). ועיין בי"ד סי' רכ"ח אם הלך ממקום שנהגו להחמיר למקום שנהגו להקל. ולא החרימ אלא עד סוף האלף החמישי. הגה: ומ"מ בכל מדינות אלו התקנה והמנהג במקומו עומד, ואין נושאים שתי נשים, וכופין בחרמות ונדויין מי שעובר ונושא ב' נשים לגרש אחת מהן. וי"א דזמון הזה אין לכופו מי שעבר חרם ר"ג (ב"י סי' פ"ז), מאחר שכבר נשלים אלף החמישי (שם בשם מהרי"ק), ואין נוהגין כן. י"א מי שהמירה אשתו, מזכה לה גט ע"י אחר ונושא אחרת, וכן נוהגין במקל"ת מקומות (פסקי מהר"א סי' רכ"ו / רנ"ב). ובמקום שאין מנהג אין להחמיר ומותר לישא אחרת בלא גירושין הראשונה (שם מנהגי רי"ט).

סעיף יא

טוב לעשות תקנה בחרמות ונידויים על מי שישא אשה על אשתו.

דיינות

הכשרת לקבלת הסמכה 'ידין ידין'

- ה. **כשהדין נותן לגרשה** כגון מורדת שאמרה בעינא ליה ומצערנא ליה עיין סי' ע"ז – **רשב"א רמ"א**. ועיין בית שמואל ששווה דינה לדין נשתטית. אף שאומרת שתקבל הגט אחר שנה או שנתיים כל שאינה רוצה לקבל הגט עכשיו מתירין לו - **מנחת עני פת"ש**.
- ו. **נשתמדה אשתו** – מזכה לה גט ע"י אחר ונושא אחרת - **מהרא"י רמ"א** שכן נהגו באושטרייך ובכל אגפיה להצריכו לגרשה כשירצה לישא, ומזכה לה גט ע"י אחר דזכות הוא לה. דבודאי מזנה היא בין הנכרים, ומוטב לה תזנה פנוייה ולא תזנה אשת איש. ואיש אחר נעשה לה שליח לקבלה. אבל ברינו"ס לא קפדי ונושאין אשה אחרת בלי גירושין, דס"ל דאהכי לא תיקון **הגאון**. ובמקום שאין מנהג ניתן לסמוך על מנהגי ריני"וס. - **רמ"א**.
- ז. **לאחר האלף החמישי תוס' ביצה ה**. אשר"י **ביצה סי' ג** – **רשב"א שו"ע** ועיין **תוס'** ביצה כיוון שרגמ"ה עשה תקון ולא סייג איסור ואסור לתקן לעולם אך **ברמ"א** כתב שבכל מדינות אלו התקנה והמנהג במקומו עומד, בלא הגבלת זמן. ועיין **בפת"ש** שיש חולקים ורגמ"ה החרים אף אחר אלף החמישי.
- ח. **נשים** – **הלכות קטנות** ורגמ"ה תיקנה רק לגברים ולכן מותר לבי' אשכנזיות לנשא לספרדי - **באה"ט** דהחיובא אקרקפתא דגברא.
- ט. **הלכה מחמת שנשתטית ואבד זכרה** – **בן הנודע ביהודה** ואע"ג שהנודע ביהודה לא רצה להתיר באשה שנאבד זכרה זולת בהעדאת עד אי' מ"מ העלה להקל בזה כיון שיצאה אשתו מביתו מתוך טירוף הדעת והיתה כמה שנים מוחזקת לנשתטית. ואין לחוש שמא נתפקחה דמוקמינן לה אחזקתה אשעת יציאתה מבית בעלה דאל"כ היתה חוזרת לבית בעלה כו' ואף לב"ח שצריך היתר ממאה רבנים י"ל דזוקא שהיא בחיים בוודאי אבל אם יש ג"כ ספק שמא מתה גם הב"ח מיקל. וסיים שאין לסמוך בלא הסכמת שני רבנים.
- י. **הלכה מחמת רעבון ולא קיים פריה ורביה** אם עברו מסי' שנים שרי אך **בקיים פריה ורביה** אין להתיר אף לא מהטעם שלא יהא נכשל בהרהורי עבירה בכל יום שהרי נתת דבריך לשיעורין שאם תעלם אשה מבעלה איזה זמן לאיזה סבה או שתהיה חולה איזה זמן וכי נתיר לו לישא אחרת על אשתו, - **נודע ביהודה** אך סיים שם הנודע ביהודה שאם ימצא 100 רבנים שיתירו לו, הוא לא ימחה בידו. וכן כתב שאם **יש עד אחד שמעמ מאחד** שמתה אשתו יש להתיר.
- יא. **בעל שנשבה** - יכול ליקח אשה אחרת - **רש"ך** אולי מיירי שם שלא קיים פ"ו - **נודע ביהודה**.

במקום ספק

הגהות מרדכי כתובות סי' רצא - הטעם משום קטטה תיקון ולא משום דררא דאיסורא - **ב"ש**.

דרכי משה - הנפק"מ היכא דאיכא פלוגתא בתקנתא המקיל לא הפסיד כיון דליכא חשש איסור גם כתב עכשיו אחר אלף חמישי כבר כלה הזמן ומכאן ואילך אינו אלא מנהג שנהגו להחמיר ואין אתה רשאי להתיר בפניהם לכן במקום ספיקא מעמידים על דין תורה: - **ב"ש**.

מקום החרם

רשב"א - לא פשטה תקנתו בכל הארצות. - **שו"ע**.

מהר"י מינץ - דוקא במקום שידוע שלא פשטה תקנתו, אבל מן הסתם נוהג בכל מקום - **רמ"א**. ועיין בי"ד סי' רכ"ח אם הלך ממקום שנהגו להחמיר למקום שנהגו להקל.

שו"ע סעי' יא - טוב לעשות תקנה בחרמות ונידויים על מי שישא אשה על אשתו.

עבר ונשא - הענשתו

א. **רמ"א** - כופין בחרמות ונדויין מי שעובר ונושא בי' נשים לגרש אחת מהן. היינו השני' חייב לגרש מפני הראשונה אם לא שהראשונה מקבלת גט ברצון - **רש"ל חלקת מחוקק כנסת הגדולה בית שמואל**.

ב. **מהרי"ק** - בזמן הזה אין לכופ' מי שעבר חרם ר"ג מאחר שכבר נשלם אלף החמישי. - **רמ"א**. ואין נוהגין כן.

ג. **בית יוסף בתשובה מהר"ש** - גזירת רגמ"ה לא הי' רק על תחלת הנישואין ואם עבר ונשא שוב אין כופין אותו להוציא וכמו שאין כופין אותו לגרש השניה ה"נ אין כופין אותו לגרש הראשונה אם היא תרצה בגרושין ומה שכתב הני"י וחייבים לכופ' על החרם, בבא לישא לכתחלה קאמר אי נמי אפילו בנשא למקרייא עבריינא ולהחרימו על שעבר חרגמ"ה. וזה דלא כהרמ"א והב"ש ושי"פ דס"ל שכופין אותו להוציא אפי' נשא בהיתר כגון נשטית. - **פת"ש**.

דיינות

הכשרת לקבלת הסמכה 'ידין ידין'

נאמנות עד אחד לחדר"ג [קרוב נתנאל יבמות פרק י' אות ר']

- א. **בית שמואל** סימן קנ"ח סק"א וסי' ט"ו סק"כ - אין עד א' נאמן להעיד שמתה אשתו דהא דבר שנתחזק באיסור הוא ואין עד א' נאמן כמ"ש ב"ד סי' קכ"ז - פת"ש.
- ב. **נודע ביהודה בית אפרים קרבן נתנאל ישועות יעקב - חולקים**. דשפיר מהימן עד א' משום דהוי מלתא דעבידי לגלויי ורק מלתא דרבנן נאמן עד א' אף דאיתחזק איסורא, וכמדומה שאין נוהגין עתה לדקדק בזה כלל כי מי שבא אליו כתב מאוהבו ממרחקים שמתה אשתו נושא אשה על פיו ואין מדקדקין אחריו למחות בידו כלל. - פת"ש.

נאמנות הבעל [חזקה עפ"י דיבור]

- ישועות יעקב - עד א' שמעיד שמתה אשתו והוא בא לב"ד לשאול אם מותר לישא אחותה או אם מותר לישא אחרת מתירין לו** [לשאת אישה אחרת]. ולא אמרינן כיוון שבא לשאול על שני דברים דבר תורה ודברנן כאחד ובה אין אנו יכולין להקל גם בענין דרבנן דהוי זלוול לדחז"ל וכדין ספק אם בירך בהמ"ז דצ"ל גם ברכה ד' מהאי טעמא דלא דמי דהכא אם ישא אחרת לא ישא אחות' בלא"ה - פת"ש.
- בית אפרים - מי שאמר לפני כמה אנשים שיש לו במקום אחר אשה ובת אחת והחזיק בדבריו זמן רב ועתה בא לפני הרב והגיד שרק מחמת הבושה אמר כן שכבר בא בימים בן שלשים ועדיין הוא פנוי, נאמן**. דכל שויא אנפשיה חד"א דאסרינן עליו ולא מהני חזרה אינו בתורת ודאי אלא מתורת ספק ובנ"ד שאחר אלף החמישי אינו אלא מנהג וכל ספק ופלוגתא אזלי לקולא. ומ"מ יש לאיים עליו בב"ד ולהודיעו חומר חרגמ"ה הכל לפי מה שהוא אדם.

שטר שאינו מקוים

נודע ביהודה - שטר בעדים אפילו לא נתקיים עדיף מעד א' ושרי ולכן אנשים הבאים ממדינות רחוקות ושלחו גיטין לנשותיהם ובא כתבים מב"ד שהשליח מסר הגט להאשה כדת ואין חתימת הב"ד ניכרת יכולים המגרשים לישא שם נשים:

לשאת אישה נוספת או לגרש בע"כ

נודע ביהודה - יותר חמור גירושין בע"כ מלישא אחרת דבזה לא קבע הגאון בה זמן כלל אך אם עוברת על דת עדיף יותר לגרש בע"כ מלישא אחרת דשמא תחזור למוטב ויהיו לו ב' נשים כשרות אבל בשהתה י"ש יותר טוב להתיר לישא אחרת ושלא ידור עם הראשונה וממילא לא תלד ונמצאת השניה בהיתר עולמית אבל לגרש בע"כ לא יגרש, שבזה עדיין לא כלה חרגמ"ה - פת"ש.

שב יעקב - אם הבעל רוצה ליסע לארץ ישראל והיא אינה רוצה וגם כבר שהתה עשר שנים ולא ילדה ממ"נ יש להתיר לגרש בע"כ ויתן הכתובה או מטעם הוא אומר לעלות (כמ"ש לקמן סי' ע"ה) או מטעם ששהתה י"ש ע"ש.

היתר מאה רבנים

כלבו - אין להתיר חר"ג אלא ע"פ מאה אנשים מג' קהלות מג' ארצות - בית שמואל.
דרכי משה - בזה"ז אין צריך להתיר ע"י מאה אנשים כי כבר כלה הזמן חר"ג ואינו אלא מנהג שנהגו להחמיר - בית שמואל.

חתם סופר - אין צריך רבנים ממש יושבים על כסא רבנות בקהילות דהרי כתוב בתקנה שיהיה מג' קהילות וא"א מאה רבנים בג' קהילות אמנם בעינן שיהיו ראויים להוראה ומביני מדע להסכים עם המורה הראשון בענין ההוא אבל לא בחורים אפילו גדולים וטובים.

כל בו - משלשה ארצות מ"מ נ"ל אם ע"י מלחמות נכנסו שלשתן תחת ממשלת מלך א' לא מפני זה לא נוכל להסכים בהיתר הנ"ל כי אין המלך גורם אלא שווי דעות אנשי מדינה רוב אנשי מדינה נמשכים אחר רבני מדינה ההיא - חתם סופר.

חתם סופר - ובעינן מג' קהלות נ"ל לאפוקי שלא ימצא בקהילה א' אנשים מג' ארצות דזה לא מהני אלא במושבותיהם למקומותם.

חתם סופר - בעינן מספר הרבנים מג' מדינות שוה בשוה. כיון שלא נתן גבול ומספר משמע שישתלשו שוה בשוה אך לא נהגו לדקדק בכך.

דיינות

הכשרת לקבלת הסמכה 'ידין ידין'

גדר שוטה

נודע ביהודה - אם אינה משוגעת גמורה אלא עוסקת במו"מ רק שהיא אינה בת דעת שלימה בכל הדברים ועכ"פ ראויה לתשמיש ע"י בדיקת חברותיה אין להתיר ובפרט בדור פרוץ כזה וכיון שאין בנדון זה ביטול פו"ר רק הבעל אינו רוצה בחיי צער אין אנו נזקקין לו:

מהר"י אייזיק - לא דווקא הסימנים שהוזכרו בש"ס קורע בגדיו לן בבית הקברות יוצא בלילה מאבד מה שנותנין לו שהם סימני שוטה אלא ה"ה שאר דברים מה שעושה דרך שטות ודבר זה תלוי לפי ראות עיני ב"ד. וכדעת הרמב"ם שהביא הב"י בס"י קכ"א.

שוטה שהתרפאה

נודע ביהודה - אם אחר שהתירו לו מאה רבנים **קודם שנשא אחרת** נתרפאה לגמרי רפואה גמורה פשוט דחוזר האיסור למקומו.

שם - אם נתרפאה אחר שכבר נשא אחרת אין בזה חשש. וא"צ הבעל לחקור ולדרוש קודם החתונה עם האחרת אולי חזרה הראשונה לקדמותה כל שיצא בהיתר יצא

שם - אם רק השתדך באחרת וקשר עצמו בקנס כנהוג בזה יש לדון אם מותר לישא השניה ודעתו נוטה להיתר ועי' ביו"ד סי' רכ"ח סמ"ג ברמ"א:

ספק אם קיבלה הגט [חזקה שליח עושה שליחות]

נודע ביהודה - שליח שנשלח מהאישה לקבל גט מהבעל, והתנה הבעל עם השליח לעכב הגט לזמן והשליח הלך לדרכו. אם עתה שכבר עבר הזמן ורחוק המקום שא"י לחקור אם נמסר הגט לא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו שאולי לא תרצה האשה לקבל הגט ואף שהיא שלחתו אולי לשעה היתה רוצה להתגרש וכיון שהבעל דחה השעה שוב לא נתרצית:

זמן הגזירה

- א. **מהר"ק מרשב"א** - לא גזר רגמ"ה אלא עד סוף האלף החמישי. - **רמ"א**. שרגמ"ה ז"ל לא תיקן זאת משום סייג שלא מצאו בזה שום ענין האסור מה"ת בכדי שיגזור על הכל משום סייג רק תיקן זאת לפי השעה הצריכה ולכן נתנו גבול וזמן לדבר זה שלא תהא תקנה קבועה לדורות ולא יהיה בזה הוספה על דברי תורה - **משכנות יעקב**. - **פת"ש**.
- ב. **ר"ן ומרדכי ומהר"מ רוטנבורג והראב"ה** - לא הזכירו כלל הקולא הזאת אע"פ שהם חיו בארץ השישי וכ"פ רש"ל. - **פת"ש**.
- ג. **מהר"ם אלשקר** - רוב הגלות לא קבלו עליהם מעולם לא אז ולא היום כגון בגלילות ספרד ובמערב ובכל המזרח ויש מקומות שקבלו אותה עליהם אפילו עד הזמן הזה ונהגו בה עד היום לפיכך כל המקומות שקבלו אותה עליהם עד היום הרי היא לדידהו כאלו היא תוך זמנה לכל עניניה: - **פת"ש**.

זיכוי גט [בהשתמדה]

- א. **מנהג אוסטריי"ך** - להצריכו לגרשה כשירצה לישא, ומזכה לה גט ע"י אחר דזכות הוא לה. דבודאי מזנה היא בין הנכרים, ומוטב לה תזנה פנוייה ולא תזנה אשת איש. ואיש אחר נעשה לה שליח לקבלה. - וכ"פ רמ"א. וכן נהגין.
 - ב. **מנהג רינו"ס** - נושאין אישה אחרת בלי גירושין, דאח"כ לא תיקן הגאון. וכ"פ רמ"א להקל במקום שאין מנהג.
- דרכי משה** - הטעם שמזכה גט דבמקום שנוהגין ביבום יש לחוש שמא ימות הבעל בלא בנים ותתייבם אשתו ובאמת היא צרי' סוטה ואינה עולה ליבום.
- בית שמואל וחלקת מחוקק** - הטעם משום חדר"ג.

דיינות

הכשרת לקבלת הסמכה 'ידין ידין'

המירה באונס

- א. **עבודת הגרשוני כרם שלמה** - [לריינס] אי"צ לזכות גט לאשתו הראשונה ע"י אחר, ואפילו שהשתמדה באונס דכיון דהוי כעוברת על דת כמובא ברמ"א לקמן סימן קט"ו ס"ג ואף דלא הפסידה כתובת' מ"מ אין חיוב כתובת' מעכב אותו לגרשה בע"כ במקום שיוכל לזכות לה גט ולישא אחרת אף על פי שאינו בהישג יד להשליש כתובתה.
- ב. **צמח צדק** - אינו יכול לישא אחרת בלי זיכוי גט ע"י אחר ואף אין יכול לזכות גט כלל בעל כרחא אם עזבה דת רק באונס.

אימתי צריך מאה רבנים

- א. **חמדת שלמה** - אך בעזבה דת אין צריך היתר ע"י מאה רבנים דהכא הוי בחזקת זונה דאינה בכלל אשה הראויי לו בזה ודאי לא גזר.
- ב. **חנתם סופר** - אפילו באסורה עליו מדאורייתא ואינה אשה הראויה לו לא נהיגי להתיר לישא אחרת בלא ק' רבנים - פת"ש.

סעיף יג²

חיוב נישואין באישה

פריה ורביה/חשדא

- משנה יבמות סה.** - אשה אינה מצווה על פריה ורביה. - שו"ע.
- שלטי גיבורים יבמות יט:** מאור זרוע ורמב"ם - אך לא תעמוד בלא איש משום חשדא - רמ"א.
- רד"ך** - וקשה שהרמב"ם כתב שאישה אינה מחויבת לינשא וי"ל דהא מדינא והא כעיצה טובה - באה"ט ובברכי יוסף פקפק בזה.

² סעיף יג

אשה אינה מצווה על פריה ורביה. (ועיין בסיומן קנ"ד. ומ"מ יש אומרים ללא תעמוד בלא איש משום חשדא) (הגהות אלפסי פרק הבא על יבמתו בקס א"ז).

סעיף יד

דין מי שנשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה, יתבאר שם.